

KYLMÄSTI LASKETTU – LÄMPIMÄSTI KIRJOITETTU

Pertti Ahonen

Kirja-arvostelu teoksesta Sakari Heikkinen, Antti Kuusterä & Seppo Tiihonen: *Kylmästi laskeva mies: Talousvaikuttaja Risto Rytin elämä*. Helsinki: Otava 2022, 647 s. ISBN 978-951-1-44692-7.

Teos *Kylmästi laskeva mies* tarjoaa mahdollisuuksia monen tyyppiselle lukemiselle. Oma lukutapani korostaa politiikalla ja ideologialla kylästäettyjä hallinnan mekanismeja ja instituutioita. Uskon lukutavan muodostavan yhden niistä, jotka kiinnostavat *Hallinnon Tutkimuksen* lukijoita.

Suomen keskuspankkipolitiikka ei ole asia, jota laajat joukot olisivat perinteisesti ymmärtäen seuranneet. Tämä on koskenut esimerkiksi Suomen Pankin ratkaisuja korkokantaan vaikuttamiseksi tai – aikaisemmin – Suomen valuutan ulkoisen arvon muuttamiseksi. Vaikuttajaelämäkerta on sopiva tapa tehdä noita vaikeasti avautuvia kysymyksiä läheisiksi lukijoille, vaikka kansanvalistaminen sitten olisikin pääasiassa teoksen toissijaista vaikutusta.

Risto Rytin talousmieselämäkerta on kolmen kouliintuneen taloushistorian ja talouden hallinnon historian tuntijan käsialaa. Surullisesti heistä Antti Kuusterä menehtyi tapaturmassa, ennen kuin teos ehti ilmestyä. Hänen uransa oli kruunannut Juha Tarkan kanssa kirjoitettu vuonna 2012 valmistunut kaksiosainen teos *Suomen Pankki 200 vuotta*. Sakari Heikkisen ja Seppo Tiihosen suurtyönä oli syntynyt kolmiosainen vuonna 2010 ilmestynyt *Valtiovarainministeriön historia*. Teoksen taustavaikuttajiin kuuluu myös Risto Rytin -seura.

Teoksen kertoman tarkastelua

Teos ei ole vain taloushistoriallinen ja poliittista historiaa vahvasti sivuava tieteellisesti perusteltu kertomus Risto Rytin toiminnasta Suomen Pankin pääjohtajana vuodesta 1924 vuoteen 1943 ja uudelleen vuodesta 1944 vuoteen 1945. Tuosta ajasta hän toimi vuodesta 1939 vuoden 1940 loppuun pääministerinä ja siitä lähtien vuoden 1944 elokuun alkupuolelle tasavallan

presidenttinä. Teoksessa tarkastellaan myös sitä, miten Rytistä tuli se henkilö, joka aikanaan otti Suomen Pankin ohjat käsiinsä pääjohtajana. Samoin selvitetään Rytin elämänsä kulun pääpiirteet vuodesta 1945 lähtien hänen kuolemaansa saakka vasta 66 vuoden iässä.

Risto Rytin kohosi Suomen Pankin pääjohtajaksi valtiovarainministerin tehtävästä taustanaan asianajokokemusta sekä lyhytaikainen yritysjohtajakausi. Pankkialan veteraanit kuten J. K. Paasikivi epäilivät nuoren miehen menestymisen edellytyksiä. Lahjakas ja työteliäs Rytin verkottui kuitenkin tehokkaasti sekä kotimaassa että kansainvälisesti lunastaen häneen kiinnitetyt toiveet. Teoksen perusteella saa sen käsityksen, että Rytin yhteistyö toimi hyvin myös eduskunnan valitsemien Suomen Pankin pankkivaltuusmiesten kanssa.

Teoksen piirtämä kuva keskuspankkipolitiikasta ja sen kytkeytymisestä muuhun talouspolitiikkaan itsenäisyyden alusta vuoden 1948 tienoille ilmenee lähes menestystarinana. Yhtenä ensimmäisen maailmansodan myötä syntyneistä uusista valtioista Suomi sai rahamarkkinansa ja valtiontaloutensa verrattain pian kuntoon. Nostovoimaksi asetui sitten 1920-luvun nousukausi. Sen jälkeen seurasi kansainvälinen taloudellinen lama, joka myötävaikuttanut laajaan demokratian hylkäämiseen Euroopassa kiihottaen demokratian horjuttajia Suomessakin. Suomi selvisi pulakaudesta siedettävästi, ja demokratiakin säilyi joskin tiettyjä lommoja saaden. Maata jopa hallitsi vuodesta 1932 vuoteen 1936 presidentinhallitus, jolla oli takanaan vain parlamentaarinen vähemmistö.

Teoksessa nousee esiin, että se suuri, johon valtionvelka, valtion menot ja puolustusmenot suhteutettiin sotien välisenä aikana, oli alimitoitettu suhteessa bruttokansantuotteeseen, jonka määrittely tuki odotti vasta tulevaisuudessa. Teoksessa eritelty keskustelu tuntuu muuten joihenkin tutulta; valtionvelka ja valtion menot ovat monen mielestä liian suuret riippumatta niiden absoluuttisesta koosta ja niiden BKT-osuudesta vertailumaihin nähden. Konservatiivinen ja populistinen arvostelu eivät ole muuttuneet tyyliltään 80–100 vuoden aikana.

Teos tarjoaa myös vastauksen kysymykseen siitä, miksi Suomi jatkoi kansainvälisten velkojensa maksua 1930-luvulla, vaikka maa toisensa jälkeen ilmoitti, että velkojat pitäköt luottotap-

pionsa hyvään. Teoksessa referoidaan pääjohtaja Rytin ja KOP:n pääjohtajana vuoteen 1934 toimineen J. K. Paasikiven keskusteluja siitä, että pienen kansakunnan oli perusteltua rakentaa itselleen hyvää mainetta ja pitää sitä yllä. Niin syntyi perusteltu käsitys Suomesta ”maana, joka maksaa velkansa”.

Hallinnan mekanismien ja instituutioiden ehdoin

Ryti navigoi taitavasti tuolloisten hallinnan mekanismien ja instituutioiden keskuudessa, mutta kuitenkin noiden mekanismien että instituutioiden ehdoin. Teos korostaa muun ohessa sitä, miten ajattelu ohjaa toimintaa eivätkä vain objektiiviset olosuhteet ja niiden pätevät ja luotettavat analyysit, joiden tuloksia käytetään päätöksenteon tukena. Samalla teos tuo esiin sen, miten doktriinit ja niihin pitäytyminen ohjelmoivat sellaisiakin toimijoita, joiden kykyä omaan ajatteluun ei ole syytä epäillä – kuten Risto Rytiä. Tältä kannalta myös talous, talouspolitiikka ja sen mukana keskuspankkipolitiikka ovat olleet, ovat edelleen ja lienevät myös jatkossa paljonkin muuta kuin vain kylmäpäistä laskemista. Riip-puvathan laskemisen tulokset oleellisesti niistä ehdoista, joiden rajoissa laskentaa harjoitetaan. Teoksessa selvitetään ansiokkaasti, millä monilla tavoin Ryti oli kytkeytynyt aikansa hallitsevaan keskuspankkipoliittiseen ajatteluun ja tuli panneeksi sitä toimeen niissä ratkaisuisa, joihin myötävaikuttii.

Hallinnan mekanismit ja instituutiot ovat monin tavoin kyllästettyjä vallalla, politiikalla ja ideologialla. Teos tuo ansiokkaasti esiin sen, miten Ryti asemoitui poliittisesti ja ideologisesti. Rytin ajattelussa ilmenee niin poliittisen, sosiaalisen kuin taloudellisen liberalismien juonteita. Koko uransa ajan keskustaporvarillisen edistyspuolueen kannattajana hän pysytteli erossa oikeistoporvarillisella suunnalla esiintyneistä taipumuksista asettaa poliittinen demokratia ja poliittinen liberalismi kyseenalaisiksi jopa liittoutuen nationalistis-populististen ääriliikkeiden kanssa. Rytin sosiaalista liberalismia on sen sijaan vaikeaa pitää erityisen kehkeytyneenä ja innokkaana; huomattava sosiaalisten uudistusten esitaistelija hän ei ollut. Hänen rooliaan lienee tuolta osin rajoittanut myös hänen asemansa keskuspankin pääjohtajana – roolissa, jossa lie-

nee hänen aikanaan ollut vaikeaa välttää tiettyä sosiaalista konservatismia.

Rytin talousliberalismissa olen taipuvainen erottamaan kaksi toisiinsa kytkeytyvää juonetta. Yhtäältä hän ilmenee keskuspankin pääjohtajan asemassa ”ohjelmoituneena” talouskonservatiiviksi, joka suhtautui nuivasti huomattaviin niin rakennepoliittisiin kuin suhdannepoliittisiin valtiointerventioihin kansantaloudessa ja yhteiskunnassa. Toisaalta hän ei voinut yltää varsinaisen markkina-liberalismin puolustajaksi ottaen huomioon, kuinka yksityiskohtaisen julkisen sääntelyn alaista yksityinen pankki- ja rahoitustoiminta oli hänen aikanaan – ei toki vain Suomessa, vaan myös keskeisissä vertailumaissa.

Ajattelun toimintaa ohjaavien vaikutusten puolesta todistaa myös se kuva, jonka oivallinen teos piirtää Risto Rytin konkreettisesta toiminnasta. Tuollaisiin ehtoihin ja niiden muutoksiin teos kiinnittää huomiota useissa kohdin. Keskeisiin tuollaisiin kohtiin kuuluu Suomen Pankin ja sen pääjohtajan pitäytyminen Suomen markan sidonnaisuudessa kultakantaan niin pitkään kuin syksyllä 1931 oli suinkin mahdollista maan toisensa jälkeen irrottaessa vastaavan vastuutansa sidonnaisuuden. Analogisen kohdan muodostaa Suomen Pankin ja sen pääjohtajan huoli valtion itse asiassa varsin kohtuullisesta velkataakasta ja valtion menotalouden samoin kohtuullisesta koosta siihen saakka, kunnes Suomi syksyn 1939 edetessä oli aivan ilmeisesti joutumassa sotaan. Niin kävi, että Suomi joutui Neuvostoliiton provokoimattoman hyökkäyksen – aluksi Leningradin sotilaspiiriin eräänlaisen erikoisoperaation – kohteeksi. Keskeisimpiin puolustustalouden suunnitteluelimiin monet vuodet osallistuneelle Rytille ei jäänyt epäselväksi, mitä sotaan joutumisesta seuraisi kansantaloudelle, valtion keskuspankkirahoitukselle, valtion menotaloudelle ja valtionvelalle. Voimme vain arvailla, millaista sodanjälkeistä ”uutta normaalia” Ryti olisi osaltaan ollut saattamassa voimaan, ellei hänen uransa Suomen Pankin pääjohtajana olisi katkennut kevätkesällä 1945.

Tekstin katkaisevat sopivissa kohdin kuviot, taulukot ja liitevalokuvat. Muutaman joskaan ei ymmärtämistä haittaavan painovirheen löysin. Sisällöltään teos on kuitenkin huolellista työtä. Suosittelen mielelläni lukukokemusten hankkimista teoksen parissa.